

УДК 339.137.2

Транченко Л. В.,*доктор економічних наук, професор кафедри економіки та менеджменту Уманської філії ПВНЗ «Європейський університет»,***Транченко О. М.,***кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів і кредиту Уманського національного університету садівництва*

КОНКУРЕНТНІ ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуті конкурентні пріоритети та напрями економічного розвитку сільського господарства й основні шляхи їх досягнення. Обґрунтовано, що для подолання кризи в аграрному секторі і підвищення ефективності роботи сільськогосподарських організацій, в першу чергу необхідно створити дієвий економічний механізм шляхом здійснення державного регулювання і вдосконалення економічних відносин між партнерами в АПК. Доведено, що в основі державного регулювання сільськогосподарського виробництва повинен лежати принцип забезпечення мінімальної дохідності підприємства, необхідної для його функціонування.

Ключові слова: конкуренція, сільське господарство, державне регулювання, економічний розвиток.

В статье рассмотрены конкурентные приоритеты и направления экономического развития сельского хозяйства и основные пути их достижения. Обосновано, что для преодоления кризиса в аграрном секторе и повышения эффективности работы сельскохозяйственных организаций, в первую очередь необходимо создать действенный экономический механизм путем осуществления государственного регулирования и совершенствования экономических отношений между партнерами в АПК. Доказано, что в основе государственного регулирования сельскохозяйственного производства должен лежать принцип обеспечения минимальной доходности предприятия, необходимой для его функционирования.

Ключевые слова: конкуренция, сельское хозяйство, государственное регулирование, экономическое развитие.

In the article the competitive priorities and economic development of agriculture and the basic ways to achieve them. It is proved that in order to overcome the crisis in the agricultural sector, and improving the efficiency of agricultural organizations, it is first necessary to establish an effective economic mechanism through state regulation and improvement of economic relations between the partners in the agricultural sector. It is proved that the basis for state regulation of agricultural production should be based on the principle of minimum profitability of the enterprise necessary for its operation.

Key words: competition, agriculture, government regulation, economic development.

Постановка проблеми. Ключовою умовою досягнення стратегічних цілей, зміцнення політичної та економічної ролі України у світовому співтоваристві є забезпечення невинного зростання її конкурентоспроможності. У сучасному світі, який стрімко глобалізується, здатність швидко адаптуватися до міжнародної конкуренції стає найважливішою умовою успішного й сталого розвитку кожної держави. Глобалізація економіки модифікує процеси конкуренції на світових ринках при їх зростаючій лібералізації та транснаціоналізації, що робить конкурентне середовище України відкритим для активних дій зовнішніх ринкових суб'єктів. За таких умов уже неможливо уявляти собі результативну політику підвищення конкурентоспроможності лише як результат політики окремо взятої країни. Ця політика дедалі більшою мірою зумовлюватиметься взаємодією національної держави та її економіко-правової системи з міжнародними інституціями, а спосіб такої взаємодії визначатиме характер і напрями розвитку потенціалу конкурентоспроможності національної економіки. Відтак позиціонування України у глобальному просторі полягає в тому, щоб сфокусувати увагу на змісті основних проблем національної конкурентоспроможності, зафіксувати точку відліку стану її індикаторів серед інших держав, визначити передумови для необхідних змін, розширивши спектр аналітичного уявлення та стратегічного мислення державних органів, які приймають рішення з питань забезпечення конкурентоспроможності країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемою конкурентоспроможності працювали такі відомі зарубіжні вчені, як Е. Вогель, Е. Ворнер, Р. Ербе, Д. Кісінг, П. Кругман, С. Ліндер, Д. Лейк, Д. Лодж, Р. Нельсон, Б. Олін, М. Портер, М. Познер, Д. Репкін, Д. Сакс, Дж. Стренд, Дж. Харт, Е. Хекшер та інші. Багато зробили для її вирішення російські та українські вчені – В. Андріанов, Т. В. Божидарнік [1], Я. Базилюк, О. Білорус, Б. Губський, В. Геєць, М. Д. Гилка [2], Л. Євчук [4], Ю. Куренков, Ю. А. Кузнецова

[6], О. В. Олійник [7], В. П. Рябоконь [8], А. О. Сітковська [9], О. М. Яценко [10], Д. Лук'яненко, В. Монтьєв, В. Маштабей, В. Попов, В. Сіденко, І. Спиридонов, С. Соколенко, Р. Фатхутдінов, А. Хоюнов та інші.

Незважаючи на досить широкий спектр досліджень міжнародної конкурентоспроможності, багато питань стосовно посилення економічних важелів у цій сфері економіки України опрацьовані поки що недостатньо, що зумовлює актуальність вибраної теми статті, його мету, які необхідно вирішувати відповідно до вимог часу.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування конкурентних пріоритетів та напрямів економічного розвитку сільського господарства й розробка основних шляхів їх досягнення.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – одна з основних і життєво важливих галузей національного господарства. У Черкаській області на цю галузь доводиться близько 6,7% вартості основних фондів; у ній зайнято 47 тис. чол., їх частка в загальній чисельності працюючих становить 3,5%. Сільське господарство області дає 20% валового регіонального продукту. Сільське господарство виробляє продукти харчування для населення й сировину для переробної промисловості. Воно є одним із основних постачальників сировини для багатьох галузей промисловості (легкої, харчової, комбикормової тощо); як сировина використовується більше 50% виробленої сільськогосподарської продукції. Розглянемо динаміку виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції по Черкаській області
(у порівняльних цінах 2010 р., млн. грн.) за роками*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Відхилення 2012 р. до 2004р. (+,-)
Продукція сільсько- го господарства	3734,8	3891,5	3884,8	3650,0	4447,4	4730,5	4994,7	4764,8	6210,8	2476
Продукція рослин- ництва	2333,3	2297,9	2229,7	2041,3	2713,6	2759,7	2853,6	2210,1	3195,6	862,3
Продукція тварин- ництва	1401,5	1593,6	1655,1	1608,7	1733,8	1970,8	2141,1	2554,7	3015,2	1613,7

* Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [3]

Аналізуючи динаміку виробництва (табл. 1), можна зазначити про тенденцію до збільшення виробництва сільськогосподарської продукції підприємствами Черкаської області у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 34,3 млн грн, та його зниження у 2011 р. порівняно з 2010 р. на 229,9 млн грн. Те ж саме можна сказати і стосовно продукції рослинництва, тут зазначимо – у 2010 р. відбулося нарощування виробництва порівняно з 2009 р. на 3,4%, а вже у 2011 р. – зменшення на 20% і 22,6% порівняно з 2009 р. і 2010 р. відповідно. Що ж стосується продукції рослинництва, то тут необхідно відмітити стійку тенденцію до нарощування виробництва. Загалом, виробництво продукції рослинництва у 2010 р. зросло на 8,6% порівняно з 2009 р., а у 2011 р. – на 29,6 та 19,3% порівняно з 2009 р. та 2010 р. відповідно.

У Черкаській області сільськогосподарська продукція виробляється аграрними підприємствами різних організаційно-правових форм та господарствами населення. Досліджуючи динаміку виробництва продукції рослинництва й тваринництва підприємствами та господарствами населення ми відмічаємо збільшення у 2012 р. порівняно з 2011 р. як всього по загальному обсягу, так і по продукції рослинництва і тваринництва. У 2010 р. виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами області збільшилося на 180,4 млн грн (на 12,3%), проте у 2011 р. відбулося зменшення цього показника порівняно з 2009 р. на 133,9 млн грн, а порівняно з 2010р. – на 314,3 млн грн, (на 9,1%). Що ж стосується виробництва сільськогосподарськими підприємствами продукції тваринництва, то тут простежується стійка тенденція до нарощування виробництва. У 2011р. виробництво продукції збільшилось на 583,9 млн грн (на 29,6%) порівняно з 2009 р., і на 413,6 млн грн (на 19,3%) порівняно з 2010 р. Стосовно господарств населення необхідно зазначити, що ними протягом 2009–2011 рр. було зменшено виробництво сільськогосподарської продукції: рослинництва на – 415,7 млн грн (на 32,2%) і тваринництва – на 111,6 млн грн (на 10,6%).

Для більш детального аналізу та оцінки сучасного стану і визначення конкурентних напрямів розвитку сільськогосподарських підприємств Черкаської області вважаємо доцільним зосередити увагу на дві основні галузі сільського господарства – рослинництві й тваринництві. Рослинництво – основна галузь сільського господарства, продукція рослинництва не лише забезпечує населення життєво необхідними продуктами харчування шляхом постачання сировини для інших галузей промисловості, але й визначає розвиток тваринництва, як другої основної галузі сільського господарства, забезпечуючи його кормовою базою, яка зумовлює продуктивність і чисельність тварин, обсяг виробництва продукції тваринництва, впливає на покращення якості скота та птиці.

Як вже було зазначено, тваринництво є другою важливою галуззю сільського господарства, де виробляються незамінні продукти харчування для людини, сировина для легкої і харчової промисловості, органічні добрива й багато іншого. Будучи сферою трудової діяльності, рослинництво і тваринництво впливають на економіку виробництва сільських товаровиробників, соціальний благоустрій і спосіб життя сільського населення, демографічну ситуацію на селі. Рівень розвитку рослинництва й тваринництва, спосіб ведення галузей – один із показників, що характеризує стан економіки Черкаської області. Розглянемо економічне положення цих найважливіших галузей сільського господарства з погляду виробництва та реалізації основних видів продукції рослинництва і тваринництва як основних показників розвитку сільськогосподарських підприємств області (рис. 1 і табл. 2).

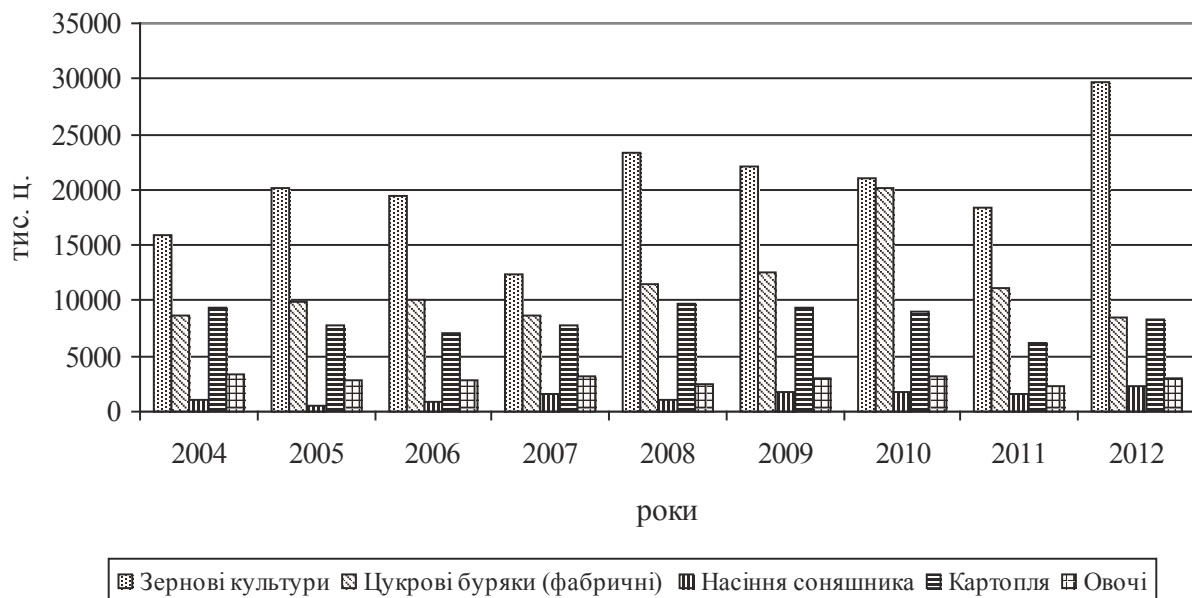

Рис. 1. Виробництво основних сільськогосподарських культур у Черкаській області*

*Складено автором за даними Державного комітету статистики України [3]

Як видно з рис. 1, у 2012 р. порівняно з 2004 р. у структурі виробництва основних сільськогосподарських культур відбулися значні зміни: у 2012 р. і 2008 р. був пік виробництва зернових культур. А в інші роки відбувається поступове зниження цієї культури. Найбільші показники з виробництва цукрового буряка припадає на 2010 р. Насіння соняшника, картоплі й овочів мають також не стійку динаміку щодо зернових і цукрових буряків.

Таблиця 2
Виробництво основних видів продукції тваринництва у Черкаській області

Рік	М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	Молоко, тис. т	Яйця, млн. шт.	Вовна, т	Мед, т
2004	74,2	499,1	379,0	17	2048
2005	78,7	537,5	397,9	15	2019
2006	85,7	559,7	409,3	11	1838
2007	97,4	506,2	469,6	8	1992
2008	98,6	503,9	452,6	6	2084

2009	101,6	518,7	534,7	5	2629
2010	112,9	515,6	614,2	5	2179
2011	156,7	501,8	615,7	7	2121
2012	203,0	493,6	674,7	4	2019
Відхилення 2012 р. до 2004 р. (+, -)	128,8	-5,5	295,7	-13	-29,0

* Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [3]

Розглянемо динаміку виробництва основних видів продукції тваринництва, представлену в табл. 2. Як бачимо, у 2011 р., порівняно з 2009 р., відбулося збільшення виробництва м'яса усіх видів з 101,6 тис. т до 156,7 тис. т, тобто на 55,1 тис. т або на 54%. Це, зокрема, пояснюється приростом виробництва свинини за той же самий період з 28,6 тис. т до 35,7 тис. т або на 25%. Також відмічаємо збільшення у 2011 р. проти 2009 р. виробництва яєць на 81 млн шт., або на 15%, вовни на 2 т, або на 40%. Натомість необхідно відмітити зменшення виробництва молока з 518,7 тис. т у 2009 р. до 501,8 тис. т у 2011 р., або на 16,9 тис. т (на 3,3%).

Реалізація основних видів продукції рослинництва й тваринництва сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області у 2012 р. в порівнянні з минулими роками є найбільш продуктивним. Простежується зменшення обсягів реалізації зернових культур у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 547,6 тис. т або на 40%. У 2010 р. обсяг реалізації цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області зріс відносно 2009 р. на 555,7 тис. т або на 47%, проте у 2011 р. має місце зменшення цього показника на 137,2 тис. т (на 13,8%) та на 602,9 тис. т (на 41,3%) порівняно з 2009 та 2010 рр. відповідно. Таку ж саму тенденцію можна прослідкувати відносно обсягів реалізації картоплі, тут у 2010 р. відбулося зростання обсягів реалізації на 45,3% порівняно з 2009 р., а у 2011 р. – зменшення обсягів виробництва на 4,7% та на 34,4% порівняно з 2009 та 2010 р. відповідно. Необхідно також відмітити поступове зростання обсягів реалізації олійних культур, тут приріст даного показника становить 68,59 тис. т, або 48% у 2010 р. порівняно з 2009 р., та 83,23 тис. т, або 58,2%, і 14,64, або 7%, у 2011 р. порівняно з 2009 й 2010 роками відповідно. Це ж саме стосується і обсягів реалізації овочів. Зростання обсягів реалізації овочів простежується в обсязі 73,66 тис. т у 2010 р. порівняно з 2009 р. та у обсягах 119,36 тис. т (73,8%) і 45,7 тис. т (19,4%) відносно 2009 й 2010 рр. відповідно.

Можемо відмітити стійку тенденцію до зростання обсягів реалізації худоби і птиці у живій вазі та обсягів реалізації яєць. Приріст показника обсягів реалізації худоби та птиці у 2011 р. становив 89,5 тис. т, або 122%, порівняно з 2009 р. та 71,3 тис. т, або 77,8%, порівняно з 2010 р. Щодо обсягів реалізації молока і молочних продуктів, то тут не простежується значної зміни обсягів реалізації: у 2010 р. відбулося зростання цього показника лише на 0,4 тис. т або на 0,2% відносно аналогічного показника 2009 р., а в 2011 р. обсяг реалізації молока і молочних продуктів становив 164,2 тис. т, що на 0,7 тис. т, або на 0,4%, менше, ніж у 2009 р. та на 1,1 тис. т, або на 0,7%, менше, ніж у 2010 р. Вовна в Черкаській області взагалі має нестійку тенденцію – в 2007 р. в порівнянні з 2011 р. відбулося зниження на 9 тис. т.

Основним завданням сільського господарства є задоволення потреб населення країни в продуктах харчування. Однак це завдання на сучасному етапі повністю ще не вирішене. Кожна галузь національного господарства характеризується своїми засобами виробництва, виробничими навичками працівників, виготовленою продукцією, певними виробничими відносинами. Сільському господарству властиві деякі специфічні особливості, які необхідно враховувати при здійсненні аналізу підприємницької діяльності:

- сільське господарство характеризується тим, що в ньому як головний, незамінний засіб виробництва використовується земля;
- як специфічні засоби виробництва в сільському господарстві виступають живі організми – рослини й тварини, які розвиваються на основі біологічних законів;
- сільськогосподарське виробництво просторово розосереджене й ведеться у різних ґрунтово-кліматичних умовах, що необхідно враховувати при механізації виробничих процесів, хімізації й меліорації галузі, підборі сортів сільськогосподарських культур і порід тварин;
- результати сільськогосподарського виробництва дуже залежать від ґрунтово-кліматичних умов, тоді як на промислове виробництво цей чинник практично не впливає;
- у сільському господарстві робочий період не збігається з періодом виробництва, що зумовлює сезонність сільського господарства. Найбільш чітко різниця проявляється при вирощуванні озимих зернових культур. Період їхнього виробництва починається у липні-серпні з моменту підготовки й посіву, а

закінчується у липні наступного року збиранням урожаю. За цей час робочий період переривається й відновлюється кілька разів: підготовка поля, посів, догляд за рослинами, збирання врожаю, а період виробництва, що визначається в основному природними умовами росту й розвитку рослин, триває безупинно.

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, перераховані вище особливості та конкурентні пріоритети сільського господарства обумовлюють своєрідний характер дії в ньому загальних економічних законів, що, своєю чергою, впливає на організацію агропромислового виробництва. Для подолання кризи в аграрному секторі і підвищення конкурентних переваг та ефективності роботи сільськогосподарських організацій, на нашу думку, в першу чергу необхідно створити дієвий економічний механізм шляхом здійснення державного регулювання і вдосконалення економічних відносин між партнерами в АПК. В основі державного регулювання сільськогосподарського виробництва повинен лежати принцип забезпечення мінімальної дохідності підприємства, необхідної для його функціонування. В умовах, що склалися, досягти цього можна лише шляхом вдосконалення цінової, податкової, кредитної політики щодо сільськогосподарських товаровиробників. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва повинно бути засноване на економічних чинниках: податкових і кредитних пільгах, цінових паритетах, інвестиціях безпосереднім виробникам тощо. Державні інвестиції в рамках цільових програм в першу чергу потрібно спрямовувати на підтримку і здійснення інноваційних проектів окремих підприємств і реконструкцію занепалих галузей сільського господарства.

Література:

1. Божидарнік Т. В. Кластерний підхід як потужний інструмент стимулювання розвитку сільського господарства / Т. В. Божидарнік // Економіка АПК. – 2011. – № 11. – С. 133–138.
2. Гилка М. Д. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та їх державна підтримка / М. Д. Гилка // Економіка АПК. – 2012. – № 3. – С. 78–83.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : офіційний web-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Євчук Л. Роль стратегій зростання в забезпеченні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / Л. Євчук // Економіст. – 2011. – № 9. – С. 14–17.
5. Євчун Л. Сучасна парадигма явища конкуренції та формування с/господарськими товаровиробниками конкурентних переваг / Л. Євчун // Економіст. – 2012. – № 2. – С. 21–23.
6. Кузнецова Ю. А. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України / Ю. А. Кузнецова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – Вип. 6/2 (49), 2011 : [науковий журнал] / Сумський національний аграрний університет. – Суми : СНАУ, 2011. – С. 138–141.
7. Олійник О. В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств / О. В. Олійник // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 49–53.
8. Рябоконт В. П. Ефективність функціонування та удосконалення механізмів економічного регулювання аграрного виробництва / В. П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2012. – № 6. – С. 6–12.
9. Сітковська А. О. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи / А. О. Сітковська // Економіка. Фінанси. Право. – 2012. – № 6. – С. 6–9.
10. Яценко О. М. Конкурентоспроможність галузей сільського господарства в умовах глобалізації ринку продовольства / О. М. Яценко // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 31–8.